Värnamo kyrkogårdar

Antikvarisk medverkan i samband med
ny belysning på kyrkogårdar

Värnamo stad i Värnamo kommun,
Jönköpings län, Växjö stift

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2016:39
Britt-Marie Börjesgård

Värnamo kyrkogårdar

Antikvarisk medverkan i samband med
ny belysning på kyrkogårdar

Värnamo stad i Värnamo kommun
Jönköpings län, Växjö stift

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2016:39
Britt-Marie Börjesgård

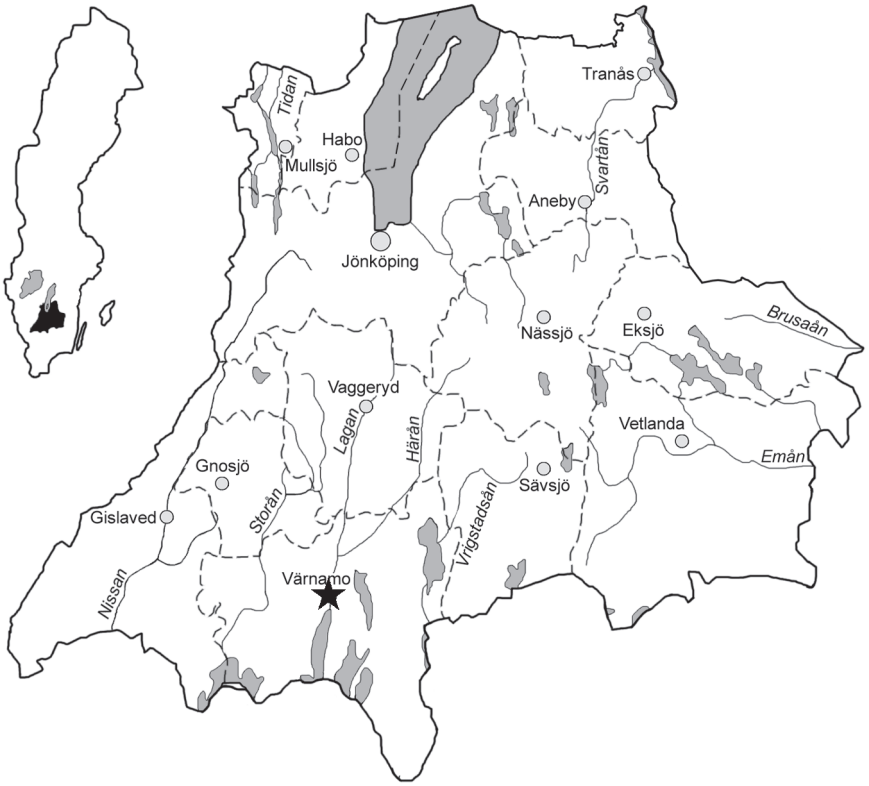

Rapport och foto: Britt-Marie Börjesgård
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2016

Innehåll

Inledning 5
Syfte 5
Historik 5
Före åtgärd 6
Omfattning och vidtagna åtgärder 7
  Värnamo kyrka 7
    Stolpbelysning 7
    Fasadbelysning 7
  Södra kyrkogården 7
    Gångstråken 8
    Stämningsbelysning 8
  Norra kyrkogården 8
Sammanfattning 9
  Utvärdering 9
  Antikvariska reflektioner 10
Referenser 10
  Arkiv 10
  Tryckta källor 10
Tekniska och administrativa uppgifter 11
Bilagor 11
  Bilaga 1 Fotografier från slutbesiktning 11
  Bilaga 2 Relationsritningar 16

Utdrag ur digitala fastighetskartans blad 63E 3eN.

Inledning

Länsstyrelsen lämnade i beslut daterat 2014-02-25, tillstånd till ny belysning på Värnamo kyrkotomt samt Södra och Norra kyrkogården, dnr 433-1395-2014.

Tillståndet gällde för montering av ny belysning vid Värnamo kyrka och de rubricerade kyrkogårdarna. Som villkor gällde bl.a. att arbetena utfördes i enlighet med handlingar från Tor Olsson Belysningsprojektering, daterade 2014-01-29 samt 2014-02-21. Vidare skulle arbetena ske i samråd med antikvarisk medverkan och dokumenteras.

Jönköpings läns museum genom antikvarie Britt-Marie Börjesgård har på församlingens uppdrag besiktigat arbetena och sammanställt rapporten.

Syfte

Syftet med åtgärden vara att göra miljöerna attraktivare även kvällstid. Församlingen hade upplevt att Södra kyrkogården delvis hade blivit ett ”tillhåll”, då den ligger centralt mellan torget, sporthallen och skolan. Genom att göra kyrkogården ljusare hade man en förhoppning om att stävja detta och att fler skulle uppleva den och de andra kyrkogårdarna som trygga miljöer att promenera genom även kvällstid.

Historik

Värnamo kyrkoplats har anor från medeltiden. Den nuvarande kyrkan uppfördes 1872–75 efter ritningar av Överintendentsämbetets arkitekt Albert Törnqvist. Exteriören har karaktär av en nyklassicistisk kyrka men med en del nygotiska drag. Kyrkotomten vid kyrkan togs ur bruk som kyrkogård på 1860-talet då den nya kyrkogården

Södra kyrkogården före åtgärd, vy från entrén mot söder. Foto: Jonas Haas, febr 2008.

anlades en bit söder om kyrkan.

På den då ”Nya kyrkogården”, numera Södra kyrkogården, sker idag endast urnsättningar. Den östra halvan gjordes i början av 1950-talet i ordning för detta ändamål och är idag är det enda området på kyrkogården som nyttjas. Kyrkogården har många bevarade gravvårdarna från 1800-talets andra hälft av kulturhistoriskt värde och som minner om äldre gravskick.

Den Norra kyrkogården anlades 1905 på ny mark utanför samhället. Begravningsplatsen fick en typisk stadsmässig karaktär med symmetrisk uppbyggnad med ett gravkapell i mitten. Under 1900-talets andra hälft har begravningsplatsen utvidgats ett flertal gånger och varje utvidgning har fått sin speciella karaktär. Det ursprungliga begravningskapellet revs 1962 efter att ett nytt hade uppförts 1958, efter ritningar av Hugo Bolker.

Norra kyrkogården, huvudaxeln i öst-västlig riktning före åtgärd. Foto: Jonas Haas, maj 2008.

Före åtgärd

Belysningsstolparna vid kyrkan var rostskadade och behövde ersättas. Vid ingången till sakristian satt en lampa som inte var avpassad till miljön.

Den Södra kyrkogården saknade helt belysning och lystes enbart upp av omgärdande gatubelysning. Församlingen upplevde att kyrkogården, som ligger centralt mellan torget och Apladalen, hade blivit lite av ”ett tillhåll”, och kyrkogårdarna uppfattades generellt som mörka.

På den Norra kyrkogården var endast gångstråket i öst-västlig riktning belyst. Där fanns nedgrävda markstrålkastare som inte var helt funktionella då de upplevdes som bländande.

Omfattning och vidtagna åtgärder

Grävningsarbetena utfördes i egen regi av kyrkogårdsförvaltningen och elinstallationen utfördes av Elajo, Värnamo utifrån Tor Olssons handling, vissa smärre modifieringar gjorde dock på plats. Utförda installationer framgår av relationshandlingar upprättade av Halldeberg Elkonsult AB, Värnamo, bilaga 2a-c.

Värnamo kyrka

Stolpbelysning

Ny stolpbelysning monterades runt kyrkan. De specialritade armaturerna är placerade längs gångarna och på gräsmattans kant runt om kyrkan. Vidare flankerar dubbla stolpar entréerna i väster, norr och söder. Sammanlagt 18 stycken nya parkarmaturer är monterade. De sitter i princip på samma plats som tidigare belysning. Armaturerna är utformade som eldkorgar med den ursprungliga stolpbelysningen som förebild, men de är mera utdragna i sin karaktär och har en ledlampa som ljuskälla. Lamporna, med arbetsnamnet ”Tobias” är ritade av Tor Olssson och tillverkade av Eli Gnosjö AB. De är monterade på en högre stolpe än tidigare. Den nya stolpen är 3,5 meter hög och levererades av Moramast.

I samband med installationen sattes också ett eluttag på staketet mot Storgatan.

Den tidigare belysningen vid kyrkan. Foto: Jonas Haas, mars 2004.

Fasadbelysning

Sex stycken strålkastare belyser tornet. Fyra stycken är monterade på stolpar placerade väster om kyrkan och belyser tornet framifrån. En smalstrålande och en medelstrålande strålkastare, försedda med bländskydd, monterades på varje stolpe med rörklammer. I linje med sidoskeppen, söder respektive norr om kyrkan, placerades också två stolpar med smalstrålande strålkastare, vilka belyser västtornet bakifrån. Samtlig strålkastare är svarta och av fabrikat Mayer, armatur Superlight Compact S. Stolparna är 3,5 meter höga, Moramast E7780403.

Vid entrén in till sakristian monterades en ny lampa på fasaden som belyser ingången, den monterades på samma plats som tidigare armatur. Den nya belysningen var från Mayer, Nightspot A MWB betyckad med en 9W ledlampa.

Den tidigare armaturen över dörren in till sakristian.

Södra kyrkogården

Den nya belysningen på Södra kyrkogården har två syften, dels funktionellt för att lysa upp gångar och huvudstråk, dels gestaltande för att förstärka kyrkogårdens karaktär och rumslighet.

En av de tre gravvårdar på Södra kyrkogården som ljussattes. Foto: Jonas Haas febr 2008.

Gångstråken

Kyrkogården har två tydliga axlar med trädkantade gångar, dels en centralt placerad gång i nord-sydlig riktning med entré från Lagmansgatan i norr, dels en på kyrkogårdens mitt korsande gång i öst-västlig riktning. Längs dessa gångar har tolv stycken, sex meter höga smäckra stolpar placerats. Stolparna är satta i linje med trädraderna och utplacerade på respektive sida av gången, med några fler stolpar längs den östra gången, där vegetationen är tätare. Respektive stolpe är bestyckad med en bredstrålande och en mediumstrålande strålkastare. Den mediumstrålande armaturen är monterad i toppen av stolpen och riktas ner mot gången. Den bredstrålande är monterad fyra meter över mark och riktas upp mot trädkronorna. De nedåtriktade armaturerna är försedda med bländskydd.

Stolparna är koniska och lasersvetsade av stålrör, lackade i en grafitgrå kulör. Fabrikat: Moramast, artikelnummer: E7781806. Armaturerna är av fabrikat Mayer, Superlight Compact S med 20 respektive 35 W effekt.

Vid entrén mot Lagmansgatan placerades en likadan stolpe med en armatur som belyser grinden. Strålkastaren (Superlight Compact S) försågs med bländskydd och monterades i stolpens topp.

Stämningsbelysning

I kyrkogårdens östra del placerades 11 stycken markstående armaturer i rhododendronburskarna som flankerar mittgången. Armaturerna är monterade med jordspett i buskarnas centrum. Lamporna är av fabrikat XCEN, Arcu, och bestyckade med LED som ljuskälla.

På kyrkogårdens västra del placerades fyra strålkastare som belyser träd underifrån. De monterades med klammer på platsgjutet rör. Belysningen var tre stycken strålkastare Mayer / Fergin Superlight Compact S WB och Superlight Compact S MB.

Som blickfång i respektive axel i söder, öster och väster, är tre gravvårdar ljussatta. Belysningen är av fabrikat we-ef, modell FLC 121 MB, de är monterade på jordspett och platsgjutna.

Norra kyrkogården

Den äldsta delen av kyrkogården som ligger väster om kapellet ljussattes. Kyrkogården har i denna del en huvudaxel, med två korsande alléer, i nord-sydlig respektive öst-västlig riktning med en rundel i korsmitten. Längs dessa gångstråk har 17 stycken, smäckra, sex meter höga, stolpar placerats. Stolparna är satta i linje med trädraderna och utplacerade med varannan stolpe på respektive sida av gången. Stolparna är bestyckade med en bredstrålande och en mediumstrålande strålkastare. Den mediumstrålande är monterad i toppen av stolpen och riktas ner mot gången. Den bredstrålande är monterad fyra meter över mark och riktas upp mot trädkronorna. De nedåtriktade armaturerna är försedda med bländskydd. I rundeln i korsmitten placerades en åtta meter hög stolpe som bestyckades

med fyra stycken mediumstrålande strålkastare i stolpens topp.

Stolparna är koniska och lasersvetsade av stålrör. De är svartlackade och av fabrikat Moramast, artikelnummer E7781806. Armaturerna är av fabrikat Mayer, Superlight Compact S med 20 respektive 35 W effekt.

Vid entréerna mot Prostgårdsvägen, mot kapellet och i norr i förlängningen av den nord-sydliga allén placerades en stolpe av samma slag med en armatur som belyser entréerna samt konstverket i norr. Strålkastaren (Superlight Compact S) försågs med bländskydd och monterades i stolpens topp.

Två markbelysningar monterades. En placerades på gräsytan framför kapellet och belyser kapellfasaden med dess konstverk, törnekronan, en stenintarsia av Sven Ljungberg (we-ef FLC 131). Strålkastaren försågs med bländskydd och bultades fast i en nedgrävd betongplint och byggdes in i ett plåthus. Den andra monterades vid konstverket som är placerat i förlängningen av den norra allén (we-ef FLC 121) och belyser konstverket underifrån.

Enligt handlingen var tanken att sätta de demonterade markstålkastarna längs gången i söder, men ströljuset från gatan gjorde att det inte blev något bra resultat så detta genomfördes inte. Armaturerna finns dock bevarade för eventuell annan placering.

Sammanfattning

De aktuella arbetena har innefattat:

- ny stolpbelysning vid Värnamo kyrka
- ny armatur vid entrén till sakristian
- fasadbelysning på delar av tornet
- fasadbelysning på Uppståndelsekapellet, konstnärlig gestaltning fasaden mot väster
- nya höga belysningsstolpar i huvudgångstråken som belyser alléerna på Norra Kyrkogården
- nya höga belysningsstolpar i huvudgångstråken som belyser alléerna på Södra Kyrkogården
- belysning vid gravstenar i korsaxlarna samt
- belysning av vissa buskar och träd på Södra kyrkogården

Utvärdering

Slutbesiktning av de utförda arbetena genomfördes den 10 november 2015. Vid besiktningen deltog från församlingen Tobias Munkholm och antikvarie Britt-Marie Börjesgård, länsmuseet.

Församlingen har utsett Jönköpings läns museum, Britt-Marie Börjesgård till antikvarisk medverkande. Länsmuseet har deltagit i samråd inför arbetena tillsammans med länsstyrelsen, projektör och beställare och har haft kontakt med församlingen inför genomförandet.

Slutbesiktningen utfördes efter mörkrets inbrott för att kunna se att belysningen fungerade tillfredsställande både vad gäller funktion och tänkt effekt. Vid slutbesiktningen gjordes några smärre noteringar. En avvikelse noterades på Norra kyrkogården i förhållande till ritning vad gäller placeringen av belysningsstolparna på den nordöstra sidan av gången i öst-västlig riktning, vilket förmodligen berodde på ett utsättningsfel inför arbetena. Stolparna är något för långt dragna in mot gången, något som dock är svårt att åtgärda nu när arbetet är utfört. På den Södra kyrkogården noterades att vissa armaturer behövde kontrolleras då det var ett visst glapp i några belysningspunkter i den nord-sydliga axeln. Vidare diskuterades att blända av de armaturer som belyser rododendronbuskarna underifrån. Vid kyrkan slog fasadbelysningen på tornet också något på kyrkan och den kan behövde justeras något.

Länsmuseets generella synpunkt är att arbetena var väl utförda och i enlighet med länsstyrelsens beslut, den ovan noterade avvikelsen i förhållande till handlingen är ringa och kan lämnas utan åtgärd. De slutförda arbetena hade genomförts på ett antikvariskt tillfredsställande sätt och godkändes därför.

Antikvariska reflektioner

Vid kyrkan i Värnamo byttes den tidigare belysningen. Efter att arbetena har avslutats har det kommit till antikvariens kännedom att armaturerna troligen var ritade av Peter Celsing i samband med renoveringen av kyrkan på 1960-talet. Armaturerna var dock kraftigt rostskadade och i behov att ersättas.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum. Topografiska arkivet.

Tryckta källor

Haas, Jonas. 2008. *Kulturhistorisk karakterisering och bedömning Norra kyrkogården i Värnamo*. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2008:26.

Haas, Jonas. 2008. *Kulturhistorisk karakterisering och bedömning Södra kyrkogården i Värnamo*. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2008:20.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd, belysning: 433-1395-2014
JLM dnr: 86/14
Beställare: . . . . . Värnamo församling
Fastighetsägare: . . . . . Värnamo församling
Projektledare: . . . . . Tobias Munkholm
Ljusdesign: . . . . . Tor Olsson
Installation: . . . . . Elajo Värnamo
Antikvarisk medverkan: . . . . . Britt-Marie Börjesgård
Rapportansvarig: . . . . . Britt-Marie Börjesgård
Foto: . . . . . Britt-Marie Börjesgård, Jonas Haas
Slutbesiktning : . . . . . 10 nov 2015
Län: . . . . . Jönköpings län
Kommun: . . . . . Värnamo kommun
Socken: . . . . . Värnamo stad
Fastighetsbeteckning: . . . . . Kyrkan 1, Värnamo F:3 (södra kyrkogården), Värnamo 14:62, 14:64 (norra kyrkogården).

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Bilagor

Bilaga 1 Fotografier från slutbesiktningen den 10 nov 2015.

Värnamo kyrka och kyrkotomt

Huvudentrén i väster.

De nya armaturerna och belysningsstolparna.

Värnamo kyrka, översikt från väster, med den nya stolpbelysningen och belysning av tornet.

Detalj av de nya armaturerna vid Värnamo kyrka.

Värnamo kyrka från söder.

Södra kyrkogården

Till vänster: entrén från Lagmansgatan.

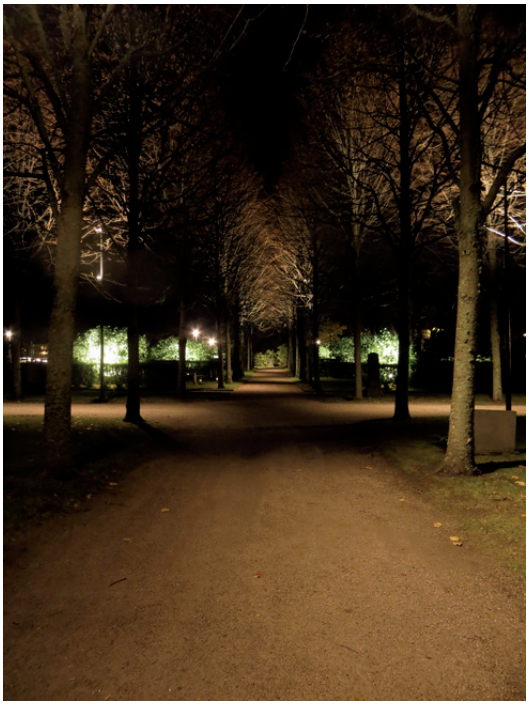

Mittgången mot öster.

Mittgången mot norr, kyrkan syns i fonden i axelns förlängning.

Fotografi från mittgången mot öster, med en ljussatt gravvård i fonden, underljus i rhodedendronbuskarna på respektive sida om gången och den höga stolpbelysningen som lyser upp trädkronorna och gången.

Den ljusssatta gravvården i öster.

Den belysta vården i söder.

Den ljussatta vården i väster.

Ett av de ljussatta solitära träden.

Norra kyrkogråden

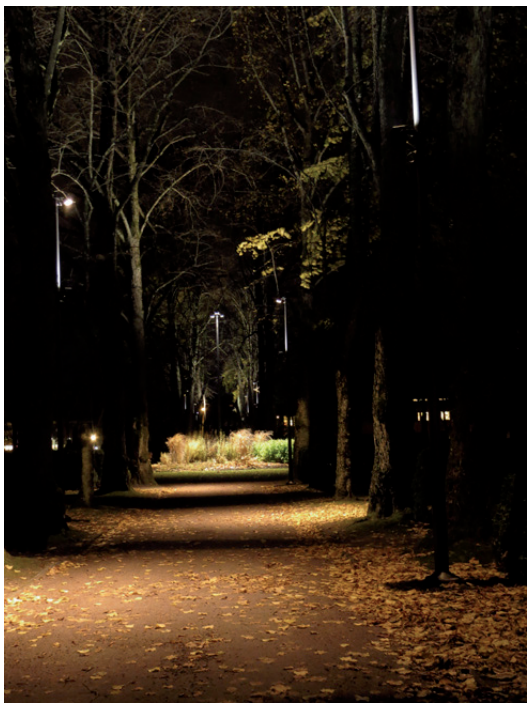

Den ljussatta gången i öst-västlig rikt. Foto från öster med den planterade rundeln i centrum.

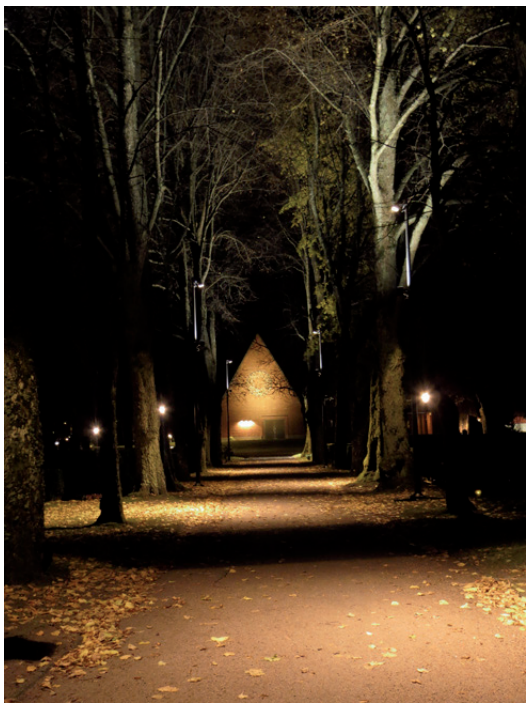

Huvudgången i öst-västlig riktning med kapellet i fonden.

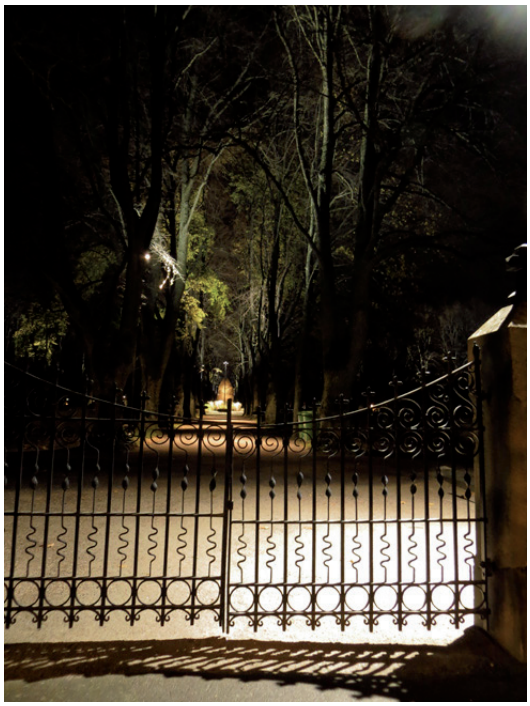

Griden in till kyrkogården från Prostgårdsvägen i väster.

Kapellet med dess nya fasadbelysning som lyser upp den konstnärliga utsmyckningen, törnekronan en stenintarsia av Sven Ljungberg.

Bilaga 2a

Relationsritning Värnamo kyrkotomt

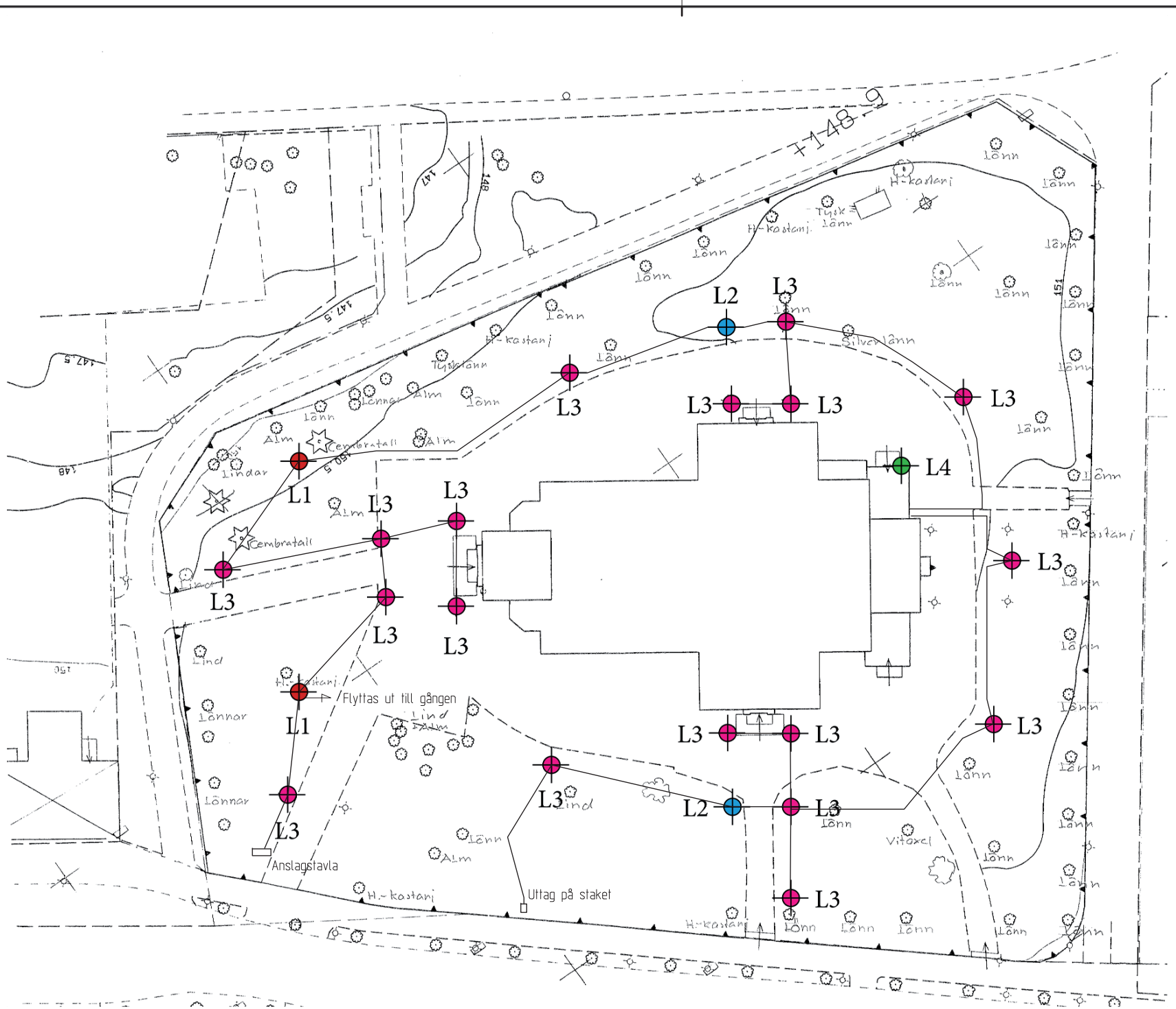

FÖRKLARINGAR

Armaturbeteckningar hänvisas till Armaturförteckningen

FÖRESKRIFTER

Där ej annat anges EKKJ
4x2.5/2.5 i mark, se beskrivningen

BET	ANT	ÄNDRINGEN AVSER	SIGN	DATUM

RELATIONSHANDLING

VMO KYRKOGÅRD

HALLDEBERG Elkonsult AB
Silkesvägen 8
331 53 VÄRNAMO
Tel 0370-178 35

UPPDRAG NR	RITAD AV	HANDLÄGGARE
1412	LHg	
DATUM	ANSVARIG	
2015-11-12		

NY BELYSNINGSANLÄGGNING

BELYSNING

SKALA	NUMMER	BET
A1 = 1:500 A1 = 1:1000	E-60.1-0003	

Bilaga 2b

Relationsritning Södra kyrkogården

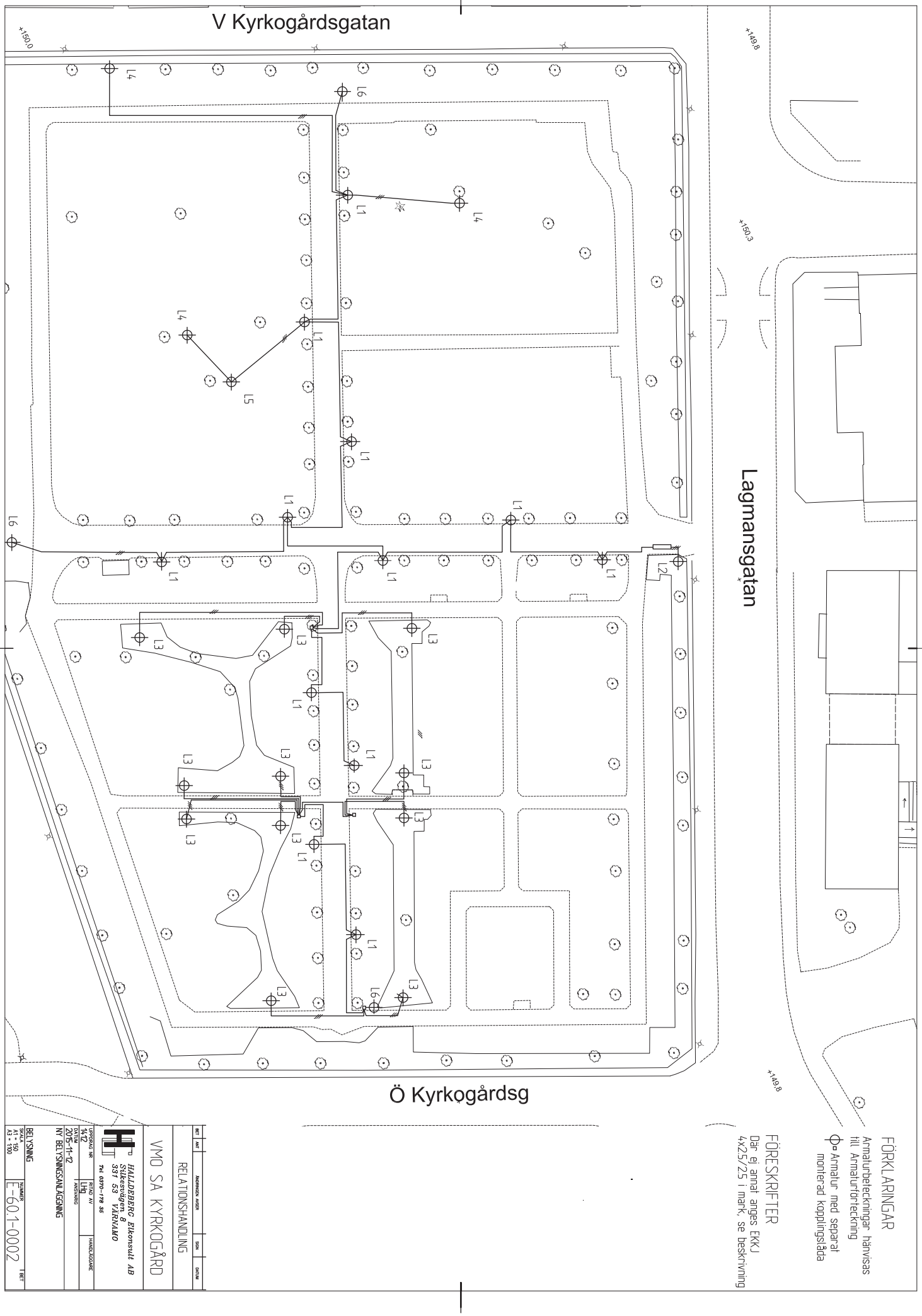

Bilaga 2a

Relationsritning Norra kyrkogården

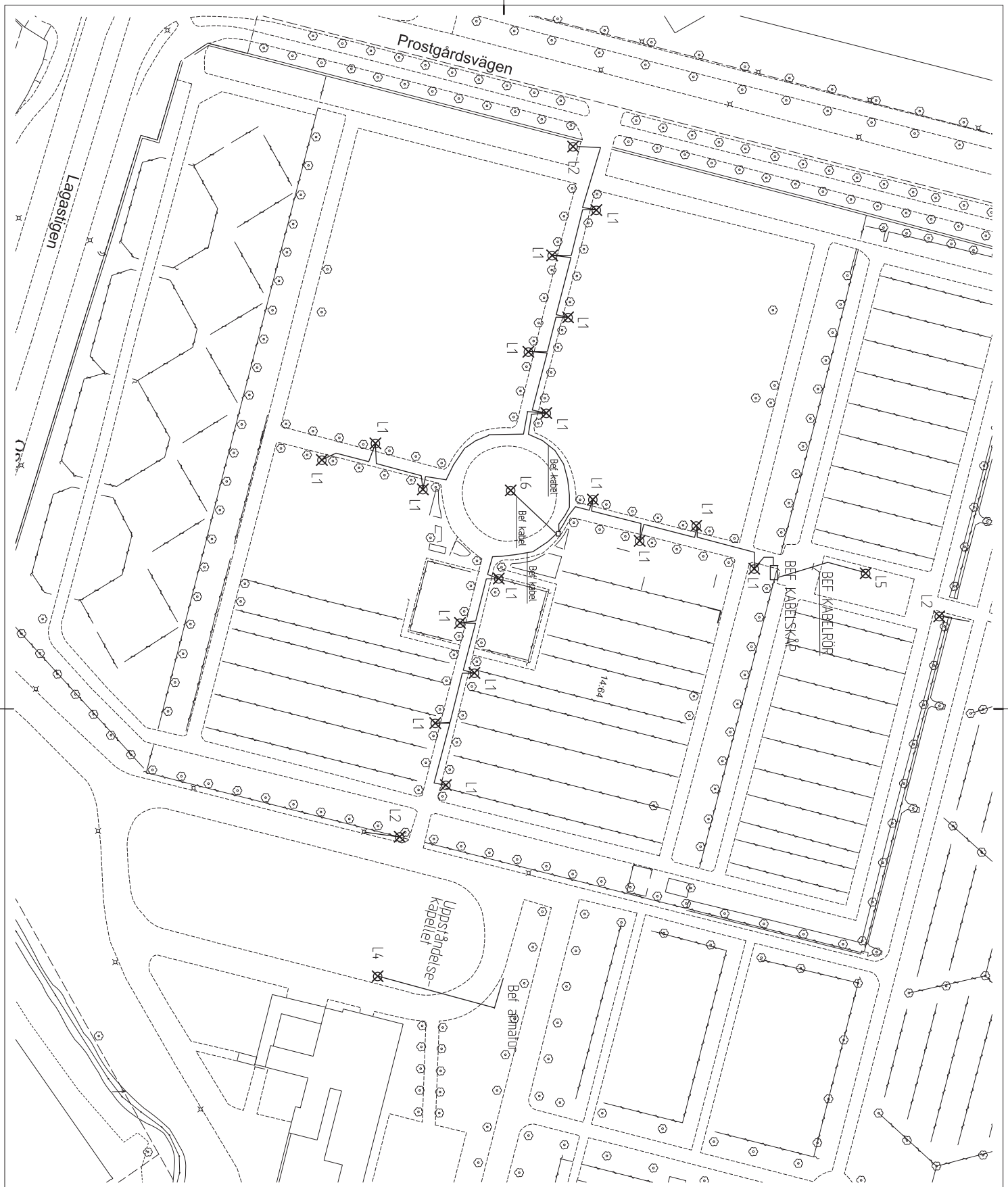

FÖRKLARINGAR

Armaturbeteckningar hänvisas till Armaturförteckning

FÖRESKRIFTER

Där ej annat anges
5x25 i mark, se beskrivning

BET	ANT	ÄNDRINGEN AVSER	SIGN	DATUM

RELATIONSHANDLING

VMO NA KYRKOGÅRD

HALLDEBERG Elkonsult AB
Stikesvägen 8
331 53 VÄRNAMO
Tel 0370-178 86

UPPDRAG NR	1412
DATUM	2015-11-12
RITAD AV	LHD
ANSVARIG	
HANDLÄGGARE	

NY BELYSNINGSANLÄGGNING

BELYSNING

SKALA
A1 = 1:400
A3 = 1:800

NUMMER	BET
E-601-0001	

Under 2015 genomfördes arbeten för att förbättra belysningen på Södra och Norra kyrkogårdarna i Värnamo samt vid Värnamo kyrka.

Byggnadsvårdsrapport 2016:39
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM